

POROČILA

Slovensko sociološko srečanje 1992

SOCIOLOGIJA IN SEKSIZEM

V okviru letnega srečanja sociologov v Gozdu Martuljku je bila organizirana tudi okrogla miza na temo SOCIOLOGIJA IN SEKSIZEM. Udeleženci so razpravljali o različnih vidikih seksizma na podlagi pisnih prispevkov petih avtorjev.

Pred samim pregledom prispevkov se zdi potrebno opredeliti seksizem kot nosilno temo posveta. Prav na kratko bi seksizem lahko označili kot celoto stališč in vedenj do žensk. Bistvena značilnost je sistematična obravnava žensk kot manj vrednih in manj sposobnih bitij z različnimi specifičnimi negativnimi lastnostmi - iracionalnost, čustvenost, pasivnost, odvisnost. Sestavni del vsakega seksizma so stereotipi in predsodki. Tak odnos družbenega in kulturnega okolja (ki je bil in je še vedno inherentna značilnost številnih družb) dehumanizira in degradira ženske tako v osebnih stikih z moškimi (možmi, očeti, brati, ljubimci, prijatelji in tujci) kot tudi v institucionalnih odnosih znotraj proizvodnje, porabe, izobraževanja, religije, politike, pa tudi prostega časa itd.

Izraz moški rasizem, ki se je tudi uveljavil v literaturi je delno zavajajoč, saj je iz njega mogoče sklepati, da so nosilci stereotipov in predsodkov le moški, vemo pa, da so jim enako podvržene tudi ženske same, včasih in ponekod pa še močnejše kot moški. Tako je npr. institucionalizirani seksizem lahko navzoč ne glede na to, ali je "šef" oziroma nadrejena oseba moški ali ženska.

Vendar ni mogoče zaobiti dejstva, da so "teorijo in prakso" seksizma kreirali predvsem moški kot tista družbena kategorija, ki je imela na voljo večjo količino moči. V okviru neenake porazdelitve moči, bogastva in prestiža seksizem ni sam sebi namen, ampak upravičuje in ohranja neenakopraven družbeni položaj žensk kot nujno "koristno" sestavino celotne družbene ureditve. Podobno funkcijo obdrži seksizem tudi v okoliščinah začetih procesov formalno pravnega izenačevanja spolov. Čeprav so danes moškim in ženskam z zakonom zagotovljene enake pravice, pa otežujejo ženskam doseganje dejanske enakopravnosti številni predsodki in stereotipi. Pri tem je potrebno poudariti, da ne gre zgolj za "rezidualne elemente" preteklosti, saj se seksizmu v novjšem času dovaja "sveža kri", ki naj bi vzdrževala različne nove izpeljave ukrepov na družinskem, gospodarskem, političnem in drugih področjih. Prav zato navzočnost seksizma (tudi v našem prostoru) upravičeno priteguje pozornost slovenskih sociologov in sociologinj.

Sam postopek obravnava seksizma je potekal od vidnega in slišnega do notranje strukture dojemanja pojava v sociološki znanosti. Tako je **T. Mencina** v prispevku "MASKULINIZEM PROTI KULTURI ŽENSKOSTI (Oris seksizma v popularni (heavy metal) in underground (novi metal) glasbi)" zanimala produkcija in obnavljanje seksizma v različnih glasbenih zvrsteh. Avtor se je naslonil zlasti na britanske študije iz osemdesetih let, ki odkrivajo ne le diferenciran glasbeni okus glede na spol (fantom so bližje "težje", "moške", agresivne glasbene zvrsti, dekleta pa se ogrevajo za bolj romantične glasbene oblike), ampak tudi seksistično naravo popularne glasbe, zlasti tistih zvrsti, ki so bližje fantom - npr. hard rocka, heavy metala, pa tudi novega metala.

Seksizem je zlasti v prvih dveh glasbenih zvrsteh navzoč kot proslavljanje (in utrjevanje) maskulinizma (kot lastnosti zunanjega sveta), nadmoči penisa, skratka "ideologije spolnosti kot samoumevne superiornosti moških". Avtor je oris seksizma v glasbi, ki relegira dekleta oziroma ženske na tradicionalno pozicijo, sklenil z opažanjem, da postaja maskulinistična heavy metal kultura skupna fantov in deklet, s čimer dekleta prispevajo mišljenjske in vedenjske vzorce, ki jih ta kultura neločljivo vključuje.

K (re)produkciji ali k destrukciji modelov mišljenja in obnašanja, ki so pomembni za ohranjanje seksizma kot celostne prakse, lahko veliko prispeva tudi televizija. **D. Verša** je v svojem prispevku "TELEVIZIJSKA PODOBA SPOLOV" predstavila izsledke empirične analize podobe spolov na slovenski televiziji. Na vzorcu programa (vanj je zajela celoten enotedenski spored prvega programa Televizije Slovenija v aprilu 1991) je avtorica odkrila, da je bilo samo v dveh (od desetih) tematskih skupinah programov (zabavno-kontaktni in mladinski program) število moških in žensk, ki so nastopili, statistično enako, v vseh preostalih pa so prevladovali moški (v razmerju 65% proti 35% nastopajočih žensk). Avtorica je mnenja, da se seksističnost prvega programa kaže in obnavlja predvsem v "pomanjkanju" žensk (glede na dosti večji delež, ki ga imajo v slovenski populaciji - 51%, se z nevidnostjo žensk v javnosti ustvarja vtis, da je njihov prispevek k razvoju družbe skromen), s posredovanjem stereotipnih modelov žensk in moških in z ignoriranjem specifičnih tem, za katere se ženske posebej zanimajo in v katerih so (še posebej) aktivne. Avtorica je opozorila na nujnost operacionalizacije smernic in napotkov za ureditev in definiranje položaja žensk v medijih, zoper diskriminacijo žensk so se zakonsko že opredelile npr. Švedska, Norveška, Kanada in številne druge države.

K (re)produkciji seksizma je z vzpostavljanjem bipolarnega modela razum(=moško)/čustvo(=žensko) prispevala tudi sociologija. Avtorica **Z. Šadl** je v prispevku "RAZUM/ČUSTVO V PRETEKLEM IN SODOBNEM RAZVOJU SOCIOLOGIJE" razgrnila način tematizacije čustev in razuma v sferi sociološke znanosti. V pretekli družboslovni in sociološki refleksiji so čustva rabila le kot nasprotje razuma, zato so bila pojasnjena kot izvor dezorganizacije, iracionalnosti in disfunkcionalnosti. Ker so se kazala kot nekaj, kar nasprotuje "znanstvenemu", "objektivnemu" prijemu, ki naj bi ga gojile akademske teorije, so bila čustva potisnjena iz sfere sociološkega raziskovanja. Posledica takšne izmejitve in določanja vsebine razuma oziroma racionalnosti (ki ni potekalo neodvisno od vrednot in interesov, ki jih je neka teoretska smer zagovarjala) je bila sociološka neobčutljivost za družbena izkustva žensk kot deprivirane družbene skupine. Povečano zanimanje za čustva je v družboslovje vnesla t.i. feministična perspektiva, ki pa ni vselej zadovoljivo preseгла napačne polarizacije razum/čustvo, temveč jo je z vzpostavitvijo superiornosti čustva nad (opresivnim) razumom zgolj zaobrnila.

Avtorica je prispevek sklenila z orisom interaktivnega modela, v katerem ne prevladuje niti razum niti čustvo, saj sloni na njuni mesebojni odvisnosti, dopolnilnosti in konstitutivnosti. Le s takšnim razmerjem med čustvi in razumom je mogoče odpravljati seksizem tako v zavesti kot v praktičnem vsakdanjem in drugih življenjskih svetovih, je menila avtorica.

V svojem prispevku "OČUTLJIVOST (STARIH IN NOVIH) PRAVIL SOCIOLOŠKE METODE ZA SPOLNO HIERARHIJO KOT INHERENTNO LASTNOST DRUŽBENE STRUKTURE" je **M. Jogan** izhajala iz trditve, da stopnja občutljivosti za hierarhijo med spolom v sociološkem spoznavnem postopku ni

naključna, temveč je zamejena s ključnimi epistemološkimi pravili in s teoretskimi opredelitvami bistvenih značilnosti. Svojo tezo je dokazala z analizo klasičnih pravil sociološke metode (v kontekstu ustrezne teoretske razlage), kot jih je oblikoval 1894 E. Durkheim, in pravil, ki jih je 1976 ponudil sociološki skupnosti sodobni angleški sociolog A. Giddens.

V starih pravilih je razkrila spoznavne meje, ki delno izhajajo iz temeljnega pravila, da je treba družbene pojave proučevati kot stvari, hkrati pa je nakazala tiste nastavke v drugih Durkheimovih pravilih (npr. da so družbeni pojavi proizvod človeške dejavnosti), ki bi lahko omogočali usmerjanje spoznavnega interesa na reproduciranje hierarhije med spoloma. Na vprašanje, zakaj do tega ni prišlo, odgovarja M. Jogan z razkrivanjem teoretske razlage specifične difference družbenih pojavov pri E. Durkheimu in njegovih opredelitev vzrokov za obstoj družbenih pojavov ("družbeno koristne posledice"). Določanje družbene koristnosti pa v vseh znanih družbah ni potekalo neodvisno od asimetrične razporeditve družbene moči, temveč prek celote "sekundarnih izrazov kolektivne zavesti", ki pa je (bila) androcentrično določena.

Sociološko analiziranje in pojasnjevanje se je ob starih pravilih lahko omejevalo pretežno na prenašanje objektivnih vzorcev ravnanja in delovanja ljudi, zanemarjalo pa se je samo področje konstruiranja teh vzorcev. Z novimi pravili A. Giddensa pa je spoznavno zanimanje usmerjeno predvsem na to področje, in tako se odpirajo tudi možnosti za povečanje občutljivosti sociološkega spoznavnega postopka za hierarhijo med spoloma, sklepa M. Jogan.

"ŽENSKA NARAVA V (SLOVENSKEM) KATOLICIZMU" je naslov prispevka, v katerem je S. Dragoš na podlagi temeljite analize razlag A. Mahničiča, A. Gosarja, A. Trstenjaka, E. Kocbeka in A. Stresa dokazal, da se - kljub razlikam - pri vseh avtorjih obravnave "prave" ženske in moške narave vedno končajo neugodno za družbeni položaj ženske v primerjavi z družbenim položajem moškega. Takšen interpretativni potencial, ki primarno zamejuje vse avtorje, temelji na bipolarnem in kontradiktornem definiranju ženske vloge (v sferi čustvenega sveta) v odnosu do moškega (kot nosilca razuma).

S. Dragoš prepričljivo razkriva tudi evolucijo nekaterih vidikov razlag v slovenskem katolicizmu. Tako ugotavlja, da so npr. žensko prepoznavali za človeka z vsemi človeškimi atributi šele od dvajsetih let 20. stoletja naprej, ko sta A. Gosar in A. Trstenjak opustila Mahničičevo definiranje ženske kot bitja med živaljo in človekom ter sprejela načelo enakovrednosti žensk (nasproti preteklemu poudarjanju neenakovrednosti). Zanimiva je tudi Dragoševa primerjava Trstenjakove in Kocbekove obravnave odnosa med erosom in seksusom; medtem ko je pri prvem avtorju ta sfera tradicionalno spolno hierarhično razdeljena (eros ženski, seksus moškemu), je Kocbekova opredelitev v bistvu spolno nevtralna. Odmik od Kocbeka pa je po Dragoševih ugotovitvah v najnovejšem času opazen pri A. Stresu.

Kot je bilo v razpravi (M. Jogan) omenjeno, je pri pojasnjevanju evolucije v katolicizmu treba upoštevati širše zgodovinske okoliščine; tako naj bi se razlage spreminjale predvsem zaradi potrebe po prilagajanju "duhu časa" - institucionalnim spremembam ob zasuku stoletja (npr. zlasti možnosti, da so lahko ženske študirale na akademskih ustanovah, priprave na dodelitev volilne pravice ženskam). To prilagajanje pa je bilo podrejeno temeljnemu določanju "prave" ženske narave (biti doma, biti mati in gospodinja), zato je kljub vsemu najvišji domet evolucije v razlagah ekskluzivizem: ženska je lahko ali mati ali delujoča zunaj doma.

Iz živahne razprave o seksizmu v glasbi naj omeniva vprašanje (M. Novak), ali ni mogoče govoriti tudi o obstoju "ženske" glasbene zvrsti, ki se z avtoeroticizmom in samozadostnostjo (npr. Madonna) postavlja ob bok maskuliniziranim glasbenim oblikam. Opozorjeno je bilo tudi na kontinuiteto s tradicionalnimi razlagami, ki jo je mogoče odkriti npr. pri sodobnem nemškem sociologu N. Luhmannu; ta s sklicevanjem na "naravne razlike" zavrača feministične razlage o družbeni konstruiranosti razlik in hierarhije med spoloma.

Če skleneva, bogata razprava je pokazala, da je bilo organiziranje okrogle mize o tej temi povsem upravičeno in da se očitno povečuje občutljivost za hierarhijo med spoloma (z zamudo glede na razvitejša okolja kajpada) tudi v slovenski sociološki srenji. Takšna usmeritev pa utegne postati tudi praktično pomembna, kajti ena od izrazitih (postmodernih?) značilnosti sodobne slovenske družbe je krepitev seksizma na različnih področjih vsakdanjega življenja.

Maca Jogan, Zdenka Šadl